

İrfan Özet, *Fatih-Başakşehir: Muhafazakâr Mahallede İktidar ve Dönüşen Habitus*. İletişim Yayınları, 2019, 357 s.

Değerlendiren: Özge Seda Uğraş

Muhafazakârların kent ortamında habituslarının geçirdiği değişime odaklanan *Fatih-Başakşehir: Muhafazakâr Mahallede İktidar ve Dönüşen Habitus* adlı eser, İrfan Özet'in doktora tezine dayanmaktadır. Eser, İstanbul'un iki önemli muhafazakâr semti olan Fatih ve Başakşehir'deki muhafazakârların değişen habitusunu, gündelik yaşam pratikleriyle karşılaştırmalı bir şekilde okuyucuya sunmayı amaçlamaktadır. Bu hâliyle çalışma, "muhafazakâr habitusun geçirdiği dönüşümde sınırlılıkların hangi argümanlar ve semboller aracılığıyla çizildiği ve bu sınırların dışlayıcı kapanma sürecindeki etkisine" cevap bulma iddiasını taşımaktadır. Yazar, araştırmanın temel amacını; "toplumsal ve siyasal düzeyde gelişen iktidar deneyiminin kentli muhafazakârlarda habitus dönüşümüne olan etkilerini ortaya koymak" (s. 23) olarak tanımlamaktadır.

Benzerliklerle inşa edilen habitus, kültürel ve ekonomik kazanımların etkisiyle benzerliğin kapsayıcılığından dışlayıcılığına daha sonra bu dışlamayla oluşan kendi içine kapanma sürecine evrilir. Bu nedenle "dışlayıcı kapanma", kendi içinde yeni bir toplumsal dayanışma bilincinin oluşmasına da etki eder. Dışlayıcı kapanmanın mekân ve toplum ilişkisinden bağımsız olamayacağı da unutulmamalıdır. Nitekim çalışmada da sınıfsal ve kültürel kimlik ayrımında mekân, önemli gösterge değerlerinden biri olarak değerlendirilir. Çalışmanın esas odağını ise kentlerde göçle oluşan geniş kentli

@ Arş. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi. osedatuylu@gmail.com

id https://orcid.org/0000-0002-8824-6034

© İlmî Etüdler Derneği
DOI: 10.12658/D0310
insan & toplum, 2022; 12(1): 195-199.
insanvetoplum.org

muhafazakâr toplulukların milliyetçilik kökeninde ve akrabalık merkezinde oluşan habitusla süreç içerisinde nasıl kültürel ve sınıfsal bir habitus dönüşümüne uğradığı oluşturmaktadır. Nitekim yazar, çalışmasında sıklıkla “bu yerel ve dinsel örüntüler üzerinden bireyi kuşatan yeni bir habitus üretimini” (s. 136), göç sürecinden itibaren sıklıkla vurgulamıştır.

Çalışma, 2014-2017 yılları arasında her iki semtte karşılaştırmalı olarak yürütülen bir saha araştırmasına dayanmaktadır. 71 görüşmeciyle derinlemesine mülakat yapılırken bu sayı odak grup görüşmeleriyle birlikte 84’e yükselmiştir. Yazar, çalışmanın birinci bölümünde, kavramsal çerçevenin oluşturulmasında “sosyal kapanma” ve “habitus” kavramlarını referans almıştır. Bu iki kavramı 1950 sonrası ivmesi artan köyden kente göç sürecindeki gündelik hayat pratiklerinin oluşturulma süreciyle harmanlayarak okuyucuya yeni bir alan açmayı hedeflemiştir. Göçle birlikte milliyetçi muhafazakâr bir bakış açısıyla oluşturulan kentli muhafazakâr habitusun dönüşümü, yazarın odak noktasını oluşturmaktadır. Bu nedenle çalışma, muhafazakârların değişimine odaklanan diğer çalışmalardan ayrı bir yerde tutulabilir. Muhafazakârlığın dönüşümü üzerine yapılan çalışmalar çoğunlukla teorik sınır ve tanımlamalar içerisinde kalırken bu çalışma uygulamalı ve karşılaştırmalı bir biçimde bu dönüşümü ele almaktadır. Hem teorik hem de pratik olarak karşılaştırmalı biçimde yürütülen bu çalışma literatüre farklı bir katkı sunmaktadır.

Çalışmanın kavramsal çerçevesini oluşturan kavramlar ise teorisyenleri tarafından şu şekilde tanımlanmaktadır: Bourdieu, habitus kavramını hem nesnel olarak sınıflandırılabilir pratiklerin üretici ilkesi hem de bu pratiklerin sınıflama sistemi olarak tanımlar. Bourdieu’ye göre (2015, s. 254) temsil edilen toplumsal dünya ile yaşam tarzları uzamı, habitusu belirleyen bu iki kabiliyetler arasındaki ilişkide oluşur. Gündelik yaşam pratikleri doğrultusunda şekillenen tüketim alışkanlıkları, sınıfsal habitusun oluşmasında başat rol oynar. Her sınıf kendi habitusunu oluşturur bu da şüphesiz “homophily” yani benzer seçicilik sonucu oluşan benzer yaşam tarzlarının oluşmasına neden olur. Çalışmada da bu “benzer seçicilik” kavramından sıklıkla söz edilir. Weber ise (2012, ss. 153-156) “açık ve kapalı ilişkiler” başlığı altında değindiği sosyal kapanma kavramını şu şekilde tanımlar: Bir ilişki, öznel anlamına ve bağlayıcı kurallarına göre belli kişilerin katılımını kabul etmiyor, sınırlıyor ya da belli koşullara tabi kılıyorsa dışarıdakilere “kapalı”dır. Kapalı ilişkilerde grupların durumunu tekeli taktiklerle iyileştirmek esastır ve yabancılara karşı olduğu kadar grubun kendi içerisinde de kapanma gözlenebilir. Kalitenin korunması, tüketim ihtiyaçlarıyla ilişkili avantajların kısıtlanması, elde edilecek fırsatların belli gruplar tekelinde tutulmak istenmesi, kapalı grup ilişkilerinin esas noktasını oluşturmaktadır. Bu tanımlamayla birlikte özellikle Başakşehir örneğindeki tespitler daha anlaşılabilir olmaktadır.

Yazar, Türkiye'nin 1950'li yıllarda başlayan köylerden kentlere göç serüveninde dayanışmacı, birlikteliğe dayalı bir yerleşim portresi çizilirken 1990'lı yılların son dönemleri itibarıyla bu dayanışmacı birlikteliğin yerini Weberyen teoride "sosyal kapanma" ve Bourdieücü teoride ise "habitus dönüşümü" ile ifade edilen kültürel ve sosyoekonomik bir dönüşüme bıraktığı iddiasını ortaya atmaktadır. Nitekim 1950'li yıllarda oluşan habitus, sosyal ve kültürel kimliği milliyetçilik, kabilecilik ve etnik köken üzerinden inşa etmektedir. Yeni dönemde ise bu inşa süreci ekonomik gelirlerin düzeyi, modern tüketim alışkanlıkları gibi faktörler üzerinden oluşturulmaktadır.

Yazar, sosyal sermayeye dayalı politik, dini, iktisadi ağların gündelik yaşamda oluşturmaya başladığı "karşı ağlar" a ve bu durumun neticesinde dönüşmeye başlayan habitusa odaklanır. Fatih'i "Dışlamanın Madun Adresleri ve Dönüşen Habitus" başlığında değerlendiren yazar, Fatih'teki dışlamanın daha çok etnik kökene bağlı, kimlik temelli bir dışlama olduğu iddiasındadır. Bu nedenle Fatih'teki dışlayıcı kapanmanın Başakşehir'e oranla daha esnek olduğu dolayısıyla birbirinden farklı sınıfsal ve kültürel grupların hâlen yan yana yaşayabilmesinin Başakşehir'e nispeten daha kolay olduğunu vurgular. Bu tespit her iki semtin sosyoekonomik kültürel yapısına bakıldığında genel olarak kabul edilebilir. Nitekim yazarın Fatih'teki görüşmecilerle yapmış olduğu mülakatlar sonucu, 1930'lu yıllarda göçle gelmiş ve mekânsal aidiyet kurarak "mahalle" habitusundan vazgeçmeyen "semte taraftarlarına", terör dolayısıyla 1990'lı yıllarda İstanbul'a göç ederek ucuz konut arayışı sonucu Fatih'e yerleşen Kürt nüfusa, Haliç kıyılarındaki sanayileşmeyle başlayan yoğun işçi göçü sonrası emek ve sendikalaşma sonucu yükselen sol kesimlere, özellikle 1980 sonrası yaşanan liberalleşmenin etkisiyle güçlenen İslami gruplara, Suriye iç savaşının ardından Türkiye'ye göç eden Suriyelilere kadar Fatih'teki bütün toplumsal sınıflar, reaksiyoner tutumlarını belirli bir seviyede tutarak görünmez sınırlarla bir arada yaşamaya devam etmektedirler. Ancak Fatih'teki farklı kimliklerin bir aradalığı dolayısıyla gittikçe öne çıkan "kimliksizleşme" süreci, bu gruplar arasındaki gerilimleri de artırabilecek duruma gelebilir. Bu nedenle semte hâkim olan bu görünmeyen sınırların geçilmeyerek her gruba kendi sosyal ve kültürel sermayesi içerisinde temsil imkânı sunulması her geçen gün önem kazanmaktadır.

"Başakşehir: Dönüşen Habitusun Sınırsal/Sınıfsal Temsili" başlığında Başakşehir'i inceleyen yazar, Fatih örneğinde olduğu gibi sosyal kapanma pratiklerini ve dışlama temsillerini bu defa Başakşehir'in dönüşümü üzerine değerlendirir. Başakşehir'de Fatih'teki gibi etnik-kimlik kökenli bir dışlama yerine sınıfsal, ekonomik ve kültürel sermaye merkezinde şekillenen bir dışlamanın öne çıktığını ifade eder. Yazar, mevcut habitusa dâhil olabilmek için ortalama aynı ekonomik parametrelerde olmak, aynı tüketim alışkanlıkları ve gündelik hayat pratiklerinde uzlaşabilmek gerektiğini vur-

gular. Bu uzlaşmanın sağlanmadığı durumlarda ise kendi içine kapanma ve tabakalar arasında yeniden inşa edilen yeni bir tabakalaşmanın ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktır. Rekabet ve tüketim alışkanlıklarının değişmesi de beraberinde ayrıcalıkları getirecektir. Nitekim çalışmada yazarın sıklıkla belirttiği sınıfsal bir sıçramayı ifade eden 5. Etap ve sonrasında inşa edilen ultra lüks konutlarda yaşama arzusu bu durumun en önemli örneklerinden biridir. Bu arzu, aynı semtin kendi içinde yeni bir kentleşme süreci yaşanmasına neden olan unsurlarından biri olarak vurgulanır.

Fatih ve Başakşehir karşılaştırmasında yazar, Fatih'i ekonomik sermayesi düşük ancak geleneksel değerlere bağlı, değişime direnen, kendi içine kapalı grupların oluşturduğu bireysel inisiyatiflerle kurulan STK'ların yoğun olarak öne çıktığı "mahalle ve güven kültürünün" esas olduğu bölge olarak kabul etmektedir. Ancak bu kültürel kimliğe sadık kalmanın yanında ekonomik olarak da bir kentli seviyesine yükselme arzusu, gündelik hayattaki habitus dönüşümlerinin başlıca unsurlarından birisidir. Yazar da bugün bilinen Fatih'in 1950 sonrası göç eğilimleri, dinî gruplar, kökene dayalı ağlar neticesinde inşa edildiğini ifade eder. Ancak Fatih'in göçlerle dönüşen demografik yapısının göç öncesi hakkında detaylı bilgi vermez. Çalışmada Fatih özelinde ucuz ve makul konuta ulaşabilme kolaylığı dolayısıyla iç göçlere ek olarak dış göçle gelen Suriyelilerin ya da yükselen İslamileşme sürecinde kendileri ve çocuklarının benzer aynılıkla yaşamaları için İslami grupların Fatih'i yaşam alanı olarak seçmesinden bahsedilirken semtte hâlihazırda uzun yıllardır yaşayan özellikle gayrimüslim ve seküler semtli kesimin bölgeden ayrılmasına neden olan unsurlara yer verilmez. Bu unsurlar, Fatih'teki gayrimüslim kesimin varlığından haberdar olan birkaç görüşmeci ile yapılan mülakatlarda görüşmecilerin yorumlarıyla sınırlı kalmaktadır. Bu nedenle semtin önceki sakinleri ile yeni sakinleri arasındaki etkileşim, değişim ve gündelik yaşam, somut veriler üzerinden okuyucuya sunulmadığından çalışma için bir eksikliklerdir.

Yazarın da belirttiği üzere Fatih'te farklılık ve çeşitlilik çoğunlukla "birleştirici" bir unsurken Başakşehir'de bunlar "dışlama" üzerine kurulmuştur. Fatih'te "mahalle" hayatı, duygusal dürtüler, milliyetçilik, etnik ve kültürel aidiyet öne çıkarken Başakşehir'de "site-kent" hayatı, tüketime dayalı modern kapitalist sistemde rasyonellik ve profesyonel ilişkilerin sosyal ve ekonomik sermayelerle birlikte ön planda olduğu görülmektedir. Ancak örneklem olarak seçilen her iki semtte de dönüşümün henüz tamamlanmadığını ve sosyokültürel kimlik yapısının tam anlamıyla sınıfsallaşmadığını görmek de mümkündür. Öte yandan Başakşehir özelinde hızla artan ekonomik sermaye ve henüz tam anlamıyla tanımlanmayan sınırlar dolayısıyla üst seçkin sınıfa ulaşma motivasyonları da dönüşmektedir. Bu çalışma da muhafazakârlığın yukarıda bahsedilen yeni toplumsal yansımalarını, yapısal değişimlerini göstermesi bakımından önemli bir çaba olarak literatüre katkı sağlamaktadır.

Sonuç olarak her iki örnekte de homojen bir biçimde kendine benzerle yaşama arzusu, dayanışma ve içe kapanma pratikleri, habitus dönüşümünde esas noktayı oluşturmaktadır. Sınıfsal farklılıklar, kültürel ve ekonomik sembolik sınırlar, tüketim alışkanlıkları, dönüşümün başlıca aktörleridir. Yazar da gündelik siyasetten ve hamasetten uzak bir dil kullanarak okuyucuya yalın ifadelerle bu dönüşümü aktarmaktadır. Ancak uygulama alanlarının genişliği düşünülünce görüşmeci sayısı sınırlı kalmıştır. Semtte varlığından rahatsız olduğu düşünülen gruplardan herhangi biriyle (Roman, Suriyeli ya da Kürt) doğrudan görüşme yapılmaması, çalışmanın eksik noktalarından biridir. Yine mülakatlarda belli bir sınıfa mensup görüşmecilerin seçilmesi, dışlanan faktörlerin tespit edilerek uzlaşma sağlanmasında olumsuz bir katkıda bulunmuş olabilir.

Kaynakça

- Bourdieu P. (2015). *Ayırım-beğeni yargısının toplumsal eleştirisi*. A. G. Berkkurt ve D. F. Şannan (Çev.). Heretik Yayınları.
- Weber, M. (2012). *Ekonomi & toplum* (1. Cilt). Yarın Yayınları.